

สมุดภาพชัยภูมิ

สุเมธ พิมพ์สราน

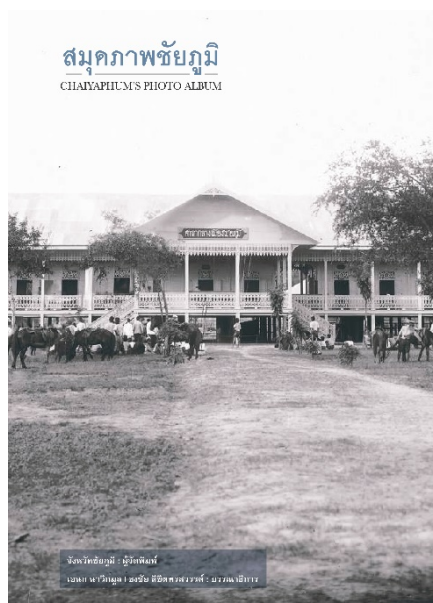
คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์

Chaiyaphum's photo album

Sumet Phimsaran

Faculty of Liberal Arts, Kalasin University, Thailand

Article Info:	Book Review
Article History:	Received November 28, 2025
	Revised December 10, 2025
	Accepted December 12, 2025
Corresponding Author:	Sumet Phimsaran
E-mail Address:	Sumet.phim@gmail.com

ข้อมูลทางบรรณานุกรมของหนังสือ

เอนก นาวิกมูล และ ชงชัย ลิขิตพรสวรรค์. (2566). สมุดภาพชัยภูมิ Chaiyaphum's Photo Album. นนทบุรี : ห้างหุ้นส่วนจำกัดสำนักพิมพ์ต้นฉบับ.

บทนำ

หนังสือ "สมุดภาพชัยภูมิ" หรือ "Chaiyaphum's Photo Album" เป็นหนังสือประมวลภาพถ่ายทางประวัติศาสตร์ที่สำคัญยิ่งของจังหวัดชัยภูมิ จัดพิมพ์ครั้งแรก โดยจังหวัดชัยภูมิ เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. 2566 โดยมี นายเอนก นาวิกมูล และนาย ธงชัย ลิขิตพรสวรรค์ ทำหน้าที่เป็นบรรณาธิการ หนังสือเล่มนี้เกิดขึ้นจากดำริของนายสุทธิพงษ์ จุลเจริญ ปลัดกระทรวงมหาดไทย และนายโสภณ สุวรรณรัตน์ ผู้ว่าราชการจังหวัดชัยภูมิ ในขณะนั้น ได้เล็งเห็นความสำคัญของการรวบรวมภาพถ่ายเก่า ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ตามสถานที่ต่าง ๆ ทั้งหน่วยงานราชการ วัด และเอกชน เพื่อนำมาจัดพิมพ์เป็นหลักฐานทางประวัติศาสตร์ให้คนรุ่นหลังได้ศึกษา

เนื้อหาภายในหนังสือมีความหนาถึง 240 หน้า ครอบคลุมเรื่องราวของจังหวัดชัยภูมิในหลากหลายมิติ โดยเน้นที่ภาพถ่ายเก่าขาว-ดำ ที่มีอายุตั้งแต่ 50 ปีขึ้นไป เพื่อสะท้อนให้เห็นถึงพัฒนาการของเมืองชัยภูมิ ตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ ยุคทวารวดี มาจนถึงยุครัตนโกสินทร์ และยุคการพัฒนาเมืองในช่วงกึ่งพุทธกาล โครงสร้างของหนังสือแบ่งหมวดหมู่เนื้อหาออกเป็นสำคัญดังนี้

1. พื้นภูมิเมืองชัยภูมิ นำเสนอประวัติศาสตร์สังเขปของการตั้งถิ่นฐาน การกำเนิดเมืองชัยภูมิ และบทบาทของเจ้าพ่อพญาแล หรือพระยาภักดีชุมพล
2. การเสด็จพระราชดำเนิน รวบรวมภาพประวัติศาสตร์เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร และสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พระบรมราชชนนีพันปีหลวง เสด็จฯ เยี่ยมราษฎรจังหวัดชัยภูมิครั้งแรกในปี พ.ศ. 2498 รวมถึงการเสด็จฯ ของพระบรมวงศานุวงศ์พระองค์อื่น ๆ
3. ภาพถ่ายยุคแรกและภูมิสถานบ้านเมือง แสดงภาพอาคารสถานที่ราชการสำคัญ เช่น ศาลากลางจังหวัดหลังเก่า ที่ว่าการอำเภอต่าง ๆ และภาพชุดพิเศษเกี่ยวกับการสร้างทางหลวงแผ่นดินสายชัยภูมิ-นครราชสีมา
4. โบราณสถานและศาสนวัตถุ นำเสนอภาพโบราณสถานสำคัญ เช่น ปราสาทภู พระธาตุหนองสามหมื่น และใบเสมาหินทรายสมัยทวารวดี
5. กิจกรรมสัมพันธ์และวิถีชีวิต สะท้อนภาพสังคม การเมือง การศึกษา กีฬา และประเพณีวัฒนธรรมของชาวชัยภูมิ เช่น งานแห่เทียนพรรษา งานอุปสมบท และงานฉาบปูนกิจ
6. มรดกเมืองชัยภูมิ รวบรวมวัตถุล้ำค่า เช่น พระพุทธรูปราชูปถัมภ์ เอกสารโบราณ ตราประทับเจ้าเมือง และเครื่องยศขุนนาง

หนังสือเล่มนี้จึงมิใช่เพียงอัลบั้มรวมภาพถ่าย แต่เป็น "จดหมายเหตุทางภาพ" ที่บันทึกความทรงจำร่วม (Collective Memory) ของชาวชัยภูมิ และเป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการที่สำคัญสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคอีสาน

บทวิจารณ์หนังสือ

จากการศึกษา และพิจารณาเนื้อหาในหนังสือ "สมุดภาพชัยภูมิ" ผู้เขียนบทวิจารณ์มีประเด็นวิเคราะห์และวิจารณ์ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. คุณค่าทางประวัติศาสตร์และการเมือง (Historical and Political Value)

จุดเด่นที่สุดของหนังสือเล่มนี้ คือการบันทึกภาพเหตุการณ์สำคัญทางการเมืองและการปกครอง โดยภาพชุดการเสด็จพระราชดำเนินเยี่ยมราษฎร พ.ศ. 2498 ถือเป็นเหตุการณ์ที่สำคัญยิ่ง ภาพเหล่านี้ไม่เพียงแสดงถึงพระบารมีของสถาบันพระมหากษัตริย์ แต่ยังสะท้อนความสัมพันธ์อันแน่นแฟ้นระหว่างพระมหากษัตริย์กับประชาชนในพื้นที่ห่างไกล ภาพชุดรับเสด็จที่อำเภอจตุรัส และภาพราษฎรนับหมื่นคนที่มารอรับเสด็จหน้าศาลากลางจังหวัด เป็นหลักฐานเชิงประจักษ์ที่แสดงถึงความจงรักภักดีและบรรยากาศของสังคมไทยในยุคนั้นได้อย่างทรงพลัง

นอกจากนี้ หนังสือยังนำเสนอภาพประวัติศาสตร์การเมืองท้องถิ่นที่หายาก เช่น ภาพการเปิดที่ทำการพรรคเสรีมนังคศิลาจังหวัดชัยภูมิ ในปี พ.ศ. 2500 ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงบรรยากาศทางการเมืองในยุคของจอมพล ป. พิบูลสงคราม ที่มีการขยายฐานอำนาจสู่ภูมิภาค รวมถึงภาพของนายวิเชียร สาคริขานนท์ สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดชัยภูมิ ลงพื้นที่ทำเสียงและทำกิจกรรมร่วมกับชาวบ้าน ภาพเหล่านี้เป็นหลักฐานชั้นดีสำหรับการศึกษาประวัติศาสตร์การเมืองภาคประชาชนในระบอบประชาธิปไตยยุคแรกเริ่มของไทย

2. การบันทึกพัฒนาการด้านโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure Development)

ส่วนที่น่าประทับใจและมีความโดดเด่นในเชิงวิศวกรรมและมานุษยวิทยา คือชุดภาพถ่ายของเจ้ากาวิ-ละวงศ์ ณ เชียงใหม่ วิศวกรนายช่างกองทางภาคอีสาน ภาพชุดนี้บันทึกเหตุการณ์ระหว่างปี พ.ศ. 2482-2484 ซึ่งเผยให้เห็นความยากลำบากในการบุกเบิกเส้นทางคมนาคมในอดีต โดยเฉพาะเส้นทางสายนครราชสีมา-บ้านเพชร-ชัยภูมิ และเส้นทางผ่านป่าดงพญาเย็น

ภาพถ่ายเหล่านี้ไม่ได้แสดงเพียงเครื่องจักรกลหรือถนนหนทาง แต่ยังบันทึกภูมิทัศน์และธรรมชาติไว้อย่างชัดเจน เช่น ภาพคนงานที่กำลังขุดเจาะหิน การตั้งค่ายพักแรมกลางป่าดงดิบ และการใช้แพข้ามลำน้ำชี ภาพเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของมนุษย์ในการเอาชนะอุปสรรคทางธรรมชาติเพื่อสร้างความเจริญ และเป็นหลักฐานสำคัญที่ยืนยันว่าป่าดงพญาเย็นในอดีตนั้น มีความอุดมสมบูรณ์และยากแก่การเข้าถึงเพียงใด ซึ่งแตกต่างจากสภาพภูมิศาสตร์ในปัจจุบันอย่างสิ้นเชิง

3. มิติทางโบราณคดีและศิลปวัฒนธรรม (Archaeology and Cultural Dimensions)

หนังสือเล่มนี้ทำหน้าที่เป็นทะเบียนโบราณวัตถุฉบับย่อได้อย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะการนำเสนอภาพใบเสมาหินทราย สมัยทวารวดีที่พบในจังหวัดชัยภูมิ ซึ่งเป็นหลักฐานสำคัญที่ยืนยันว่าชัยภูมิเป็นดินแดนที่มีอารยธรรมเก่าแก่ยาวนานกว่าพันปี ภาพถ่ายเก่าของพระธาตุหนองสามหมื่นก่อนการบูรณะ และปรางค์กู่ ช่วยให้นักโบราณคดีและผู้สนใจสามารถเปรียบเทียบความเปลี่ยนแปลงทางสถาปัตยกรรมและการจัดการมรดกวัฒนธรรมในแต่ละยุคสมัยได้

ในมิติวัฒนธรรมประเพณี หนังสือได้ถ่ายทอด "อัตลักษณ์คนชัยภูมิ" ผ่านภาพงานประเพณีต่าง ๆ ได้อย่างมีชีวิตชีวา โดยเฉพาะประเพณีการอุปสมบทแห่ناقด้วยช้าง ซึ่งเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นที่โดดเด่น การแห่ناقบนหลังช้างแท้ไปรอบอนุสาวรีย์เจ้าพ่อพญาแล สะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธา ความผูกพันระหว่างคนกับช้าง และวิถีชีวิตที่เรียบง่ายแต่เปี่ยมไปด้วยศรัทธาของชาวบ้าน ภาพงานฌาปนกิจศพในอดีต ก็เป็นอีกหนึ่งหลักฐานที่สะท้อนคติความเชื่อและความร่วมมือร่วมใจของชุมชนในวาระสุดท้ายของชีวิต

4. คุณภาพการผลิตและการบรรณาธิการ (Production and Editorial Quality)

ในฐานะงานบรรณาธิการของเอนก นาวิกมูล และธงชัย ลิขิตพรสวรรค์ ซึ่งเป็นผู้เชี่ยวชาญด้านภาพถ่ายระดับประเทศ หนังสือเล่มนี้จึงมีความน่าเชื่อถือสูงในเรื่องของการคัดเลือกภาพ และการตรวจสอบข้อมูล (Verification)

4.1 ความคมชัดและการพิมพ์ แม้จะเป็นภาพเก่า แต่กระบวนการสแกนและพิมพ์ทำออกมาได้คมชัด เห็นรายละเอียดของเครื่องแต่งกาย สถาปัตยกรรม และสีหน้าของผู้คนได้อย่างชัดเจน

4.2 คำบรรยายภาพ (Captions) การเขียนคำบรรยายภาพมีความละเอียด ระบุ บุคคล เวลา และสถานที่ อย่างชัดเจน ซึ่งช่วยเพิ่มคุณค่าให้กับภาพถ่ายอย่างมหาศาล ตัวอย่างเช่น การระบุชื่อร้านค้า ชื่อบุคคลในภาพถ่ายหมู่ หรือระบุบริบทของเหตุการณ์ เปรียบเหมือนภาพถ่ายพูดได้ และมีความหมายมากกว่าการเป็นเพียงรูปภาพสวยงาม

4.3 การจัดวาง การจัดวางรูปแบบหนังสือมีความเหมาะสม ไม่แออัดจนเกินไป มีการสลับระหว่างภาพเต็มหน้าและภาพประกอบย่อย ทำให้ผู้อ่านไม่รู้สึกเบื่อหน่าย

5. ข้อเสนอแนะและข้อเสนอนะ (Observations and Recommendations)

แม้หนังสือเล่มนี้จะมีความสมบูรณ์ในระดับสูง แต่ยังมีบางประเด็นที่อาจพัฒนาต่อยอดได้

5.1 บทวิเคราะห์ทางประวัติศาสตร์ แม้จะมีคำนำและคำบรรยายภาพที่ดี แต่หากมีการเพิ่มความวิชาการขนาดย่อมนั้นแทรกในแต่ละหมวด เพื่อวิเคราะห์บริบททางสังคมเศรษฐกิจในเชิงลึก จะทำให้หนังสือมีความเข้มข้นทางวิชาการมากขึ้น

5.2 แผนที่ประกอบ แม้จะมีแผนที่เก่าและภาพถ่ายทางอากาศ แต่หากมีการทำแผนที่กราฟิกสมัยใหม่เปรียบเทียบกับตำแหน่งสถานที่ในภาพเก่ากับปัจจุบัน จะช่วยให้ผู้อ่านรุ่นใหม่เข้าใจภูมิศาสตร์ของเมืองได้ดียิ่งขึ้น โดยเฉพาะในส่วนของถนนและการขยายตัวของเมือง

5.3 ความสมดุลของเนื้อหา เนื้อหาส่วนใหญ่เน้นหนักไปที่อำเภอเมือง อำเภอภูเขียว และอำเภอจัตุรัส ซึ่งเข้าใจได้ว่าเป็นเมืองเก่าแก่ แต่อาจจะมีการเพิ่มสัดส่วนภาพของอำเภออื่น ๆ ให้มากขึ้นในการจัดพิมพ์ครั้งต่อไป เพื่อให้ครอบคลุมความเป็น "จังหวัดชัยภูมิ" อย่างทั่วถึง

"สมุดภาพชัยภูมิ" เป็นหนังสือที่มีคุณค่ามหาศาลต่อวงการประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย ไม่เพียงแต่เป็นบันทึกความทรงจำของชาวชัยภูมิ แต่ยังเป็นกระจกสะท้อนภาพรวมของการพัฒนาประเทศไทยในส่วนภูมิภาคตลอดช่วงศตวรรษที่ผ่านมา หนังสือเล่มนี้ทำหน้าที่เชื่อมโยงอดีตสู่ปัจจุบัน ทำให้คนรุ่นใหม่ตระหนักถึงรากเหง้าของตนเอง และเป็นฐานข้อมูลสำคัญสำหรับการศึกษาค้นคว้าต่อไป การจัดทำหนังสือเล่มนี้ถือเป็นตัวอย่างที่ดีของการบริหารจัดการวัฒนธรรมโดยภาครัฐที่ร่วมมือกับภาคประชาชนและผู้เชี่ยวชาญ เพื่อรักษามรดกทางวัฒนธรรมให้คงอยู่สืบไป ดังคำปรารภของผู้ว่าราชการจังหวัดที่หวังให้หนังสือเล่มนี้ "ก่อให้เกิดความภาคภูมิใจในความเป็นชาวชัยภูมิ" ซึ่งหนังสือเล่มนี้ได้ทำหน้าที่นั้นได้อย่างสมบูรณ์

เอกสารอ้างอิง

เอนก นาวิกมูล และ ธงชัย ลิขิตพรสวรรค์. (2566). สมุดภาพชัยภูมิ Chaiyaphum's Photo Album. นนทบุรี : ห้างหุ้นส่วนจำกัดสำนักพิมพ์ต้นฉบับ.